

re defatigatos, ne cibo quidem refici ac recreari uoluit: fame confectos iā usinclus misereri ueruit. Bonum & probum esse neminem, aut commiserationem naturam ingenitam nulli induxit. lex illa medius fidius & impudentissima & omnium maximè exlex, omnem transiliens naturam, quæ pati pena damnabat ad misericordiam delapsos, ad eamdem illam expectatiros qui non totam excusserint humanitatem & clementiam. Haec Licinius tabule. Quid autem attinet nouum ius nobendi recensere? quid ea sunt ab isto de instituto uniuersitate confundendo innovatae quibus certi ordine politas olim Romanis leges circumscribere & expugnare aggreditus, barbarum agrestemq; motem inexit, animaduero contra suos perfugio. Inde agrorum dimensiones ut censerentur auctiui, etiam contractissimi, ac inexplebilem exigendi ardorem alere licet, inde relations agrorum in commentariis, ubi tampridem possestores mortem occubuerint, infami compedio. Nam neque sordibus, modus, neque cupiditat satietas accedebat, ut cum auro argentoq; omnia oppilasset, etiam de mendicitate quereretur, animusq; tanquam forte Tantali affligeret. Sed quæ quantitasq; de innocentibus uindicta, quæ bonorum proscriptiones, quæ deportationes patriciorum & nobilium, quorum uxores illibatas skelesto cuique mancipio per iniuriam substernebat: quibus ipse, licet senio excoctus, matronis virginibusq; per polluebit: haec ideo protrahenda non sunt, quia quæ postremis animum infigar, pri manugas esse putet. Hac finem facit insania, hominem armavit aduersus episcopos, ad eosq; potissimum deduxit, ut hostiles & aduersarios, ut quisque gerat amicorū notorū. Ex quo ille nobis infamè fuit offension, quoniam non sacerdotum meminisset, qui quoquis ex loco Christianos exterminasset, non eorum (qua modo impietate dixi) quos ultricibus poenis examinaret, non ipsius antesignani malorum, quem uiderat oculis ad fustuarium diuinitus arripit. Postquam enim hic obfidionem ecclesiæ aufuscatus, languore uitiorum bonorum animam conspurcauit, sacra uindicta miserum incidebat ex ipso oriturda ad animi sedes usque exercuit. Ecce enim repentinus ables sus medium pudendorum locum occupat: inde uaste fistulofum ulcus & serpens morbi uis insanabilis uiseribus intimis uermiculatio quanta dici nequit spirans pestiferum virus scaturit. Moles enim nimis educatione cariosa, succulentus adeps in hoc genus facile comebat. Itaque putris aditum intolerabilem horribilemq; spectaculo faciebat. Illius agitudo inueterauerat, quum ad tandem redit, ea cogitans quæ olim experierat in ecclesiis, tum ingenuæ delicia conficeret, compelgere contra Christianos iracundiam: tempora reficeret, legibus, edictis, ad ea festinaret: sua causa preces ex more funderent, adhortari. Impegit ad hanc dicam princeps ecclesiæ persequenda, quæ noster hic expertus probe suis oculis edocuit, oblitio ne omnia dilaceriderat, neque reminiscens multa prioris arque secundi uindictæ, qui suum auctorem superare nisus illo in genere suam artem suppliciorum inuenientorum ostendebat. Non ignes illi sati aut ferunt, non pangendi clavi, non ferre, no abyssi maris. Ad hanc castigationem inaudita affersens, oculos effodere constituerat. Hinc luxata uiolorum, adolescentium, mulierum corpora, dexter oculus extinxit chalybe ignito, multi poplices, ipsi demum immortui metallis. Quocirca de illo non est in longam diem iudicium extractum. Nam uana dæmonum spe inflatus, quos esse deos arbitrabatur, ac copijs infinitis aciem explicauit. Tum defensus à numine regium ornatum male fane aptum deposituit: animo uocordissimo multitudini immixtus, illarū se tutatus, deinde seruili habitu per agros palatus existimat latere posse: sed prouidentia per omnia pertingens oculos minime fugit. Vbi enim lecure uitam traducere condidit, iucus igne de celo iacuit.

Maximini
exempli ni-
bilo melior
factus Lici-
nius.

cuit pronus. Illa plaga, diuina profectio, corpus exelum est, nulla pristini uulnus specie, siccis idolorum infast, impense attenuatorum emaciatorumq; re liquis. Cumq; uires intendisset plaga, statim exerti, atque loco pulsi oculi cæcum hominem dimiserunt: et quisimo suffragio dantem poenas à serpetas in eos qui Deo testimonium dicebant. Inerat tamen adhuc in eo quietam uitæ spiritus, & quanquam sero, coram confessus est Christo, suamq; numinis expugnandi voluntatem publicauit. Palinodia contexenda similius alterius fuit: legibus & institutis suum errorum in deoū professione scripsi soluit, Chrismum unicum Deum testatus experientia dignouisse. Quā rem edocuit ipso sensu Licinius, haud acceptam ab aliis, iisdem adhærebat, tanquam turbulenta nocte mentem obuoluens.

DE VITA CONSTANTINI I M. peratoris, Liber Secundus



Si ille in gurgite maledictionis præcepit abiit, ac strage clademq; limulium hominum intuitus, amulabat ut tam illam malevolentiam suo magno malo, Christianos huc illuc agens extortos. Sopitum ignem dudum, longè qui denique excitauit acinus, & asperiore quam ante flamma ex arsit nefas. Sane tanquam immanis fera aut sinuofus anguis in se contractus, iracundia tunens, gigantumq; minatus, nondū aperto Marte ecclesiæ tentabat, quod a Constantino metueret. Veri occulto flagitiū ueneno sigillatim imminebat episcopis. Ex his qui gentilem prefecturam adepti erant, interficiebantur ab isto laudatissimi, non ea cædis inauditaq; cuiquam mortaliss ratione. Quibus ad Amaseam urbem Ponti confectis, nihil aut crudelius aut atrocius esse potuit, ubi iam secundum ab obfusione, prima partim adæquabantur solo tempora, parum præfecti ipsi locorum conludebant, ne quicquam de more cœreberet, atq; cellaret legi timus ille Dei cultus. Nam huius quicquid fieret, causa sua fieri minime existimabat: prius enim conscientia adductus, ita iufescit. Cöflatini caulfam interuenire semper, & nos illi numeroproprietate nō diffidebant. Cui palpū obtrudere qui norat adolatores, sciti rem exploratē gratissi Episcoporum tam impūli peragentes, approbatos ecclesiæ præsidies obturcabant. Martyria. Damnabantur indicta caula uetus celesti scicarij nulli unquam hominum Constantinus inuiri. Nonnulli minutum laniato & discilio corpore deperibant, postq; fulcitur de tam immane exitium, horrore tragico longe maius, esca pisces futuri detruit debantur in mare: quam obrem, ut paulò ante, religiosi homines exularunt. delium: q; agri, solitudines, opportuna exilio loca. Tyranno, cum non parum ista processissent, ad instaurandam fugam bonorum animum adiecit: obtinebat sententia, cum iam nihil obstat, quin ad rem aggredieretur, nisi præterit sicut uentus, qui suos oppido tutari solet: atque noctem caliginosam illam longe terras opacanter, illuminasset ut lampade prægrandi suo imperatore, quem prehensum manu isthuc appulerat. Ille haud ferenda ratus quæ audiebat, rationem colligit: securitatem cum ingenita benignitate coniungens, iniurias oppreslorum persequi destinat, unum amoliri pro conservatione generis sanctum ac pium iudicans. Agentem enim humaniter hominesq; indigni miserentem nihil confequuntur: hunc studio iniquitatis defungi nunquam, crescere tabiēm in subditos, prorsus eos desperare de salute. Horum enim cum uenit in mentem magnopere dextram intendere extremæ exercitii instructa militia cogitabat. Phalanx equestris, atque pedestres copiæ conuenerant, illa, ut dixi, expectandi meliora de Deo nota præsentem:

Voto:

Votorum autem nuncupationem tum sibi maximum opere prerium intelligens, adesse sacerdotes, at secum esse festinabat, atque securissimam animi praesidum. Ergo alter usus tyrande propugnatrice, cum auditret haud aliter quā praesentia numinis uincere, hostesq; fundere antesignano palo, deridicula putabat esse, uerbis simul ipsum elevans & irridens. Vates aſciuerat, & circulatori Aegyptios deorum opinione sua sacrificios, & prophetas, subinde quorum ea erat, prouincia demulcoſ hostijs deos, interrogabat de bellū euētu. Illi uero rebus integris uictorem fore, bellumq; in manibus eius esse, concordissimè dicere. Prolongi centones, oraculorum quoq; tum fuerat aliqua au toritate ubiſ loci fortunata omnia uolatum autum protendere aruspices: idem extispices, faientes fibras admoneare. Quo pollicitationi fuso factus audacior promovebat caſta, ac iam acie dirigebat. Enim uero oratus bellū selectos ex amicis ac satellibus aliquos in lucum quendam sibi religiosum conuocauit. Nemus erat itriguum & egregie opacum. In eo signa deorum lapidaria sculptura varie dispositae collocaſti: ibi litato de more cereis incēfis, ita illos affutare esse dicitur: illi sunt oſ ſoci & amici, nobis patrij di, quos à maioribus in hoc acceptos annorum longa ſerie colimus. Hostis autem, uio late ritu patri, ſenſum habet diiſ alienum, peregrinum neficio quem ande uis amplexus, impoſtura ſignoq; tantuſ Dei turpissimo exercitum commu culat: quod illi animos in nos non facit, ſed quos armis aſſumptis offendit, deos. Cuius in tentatione error, inerit designator hic dies illius atq; noſtrum partium dii, edocet. aut enim ſi uincemus, adiutores procedubio, meritoſ ſalutares deos iſtos exhibebit aut ſi ille multos uicerit, numero quidem adhuc potiores, iſi quicunque eſt, & uidelibet nemini dubium eſt quē par ſit obſeruare Deum: dederit ſe uictori, præmiumq; illi tradere, & peregrinus aut irrisu uifq; licet fuerit, ſi plus poterit & cognoscendus & uenerandus nobis eſt, iſi diu ualere iufiſis quibus cereos nequicquam incendimus, ſi uictoria (de quo non ambigitur) ſtecerit a nobis, ibimus in impios, postquam uicerimus hoc loco. Hac ille ferē differuit. Nobis autem qui historiam depoſcimus, impertinerunt intelligentiam eorum non ita multo poſt, qui intererant iſi cum dicerentur, ſecundum quā ſignum dedit confe rendi manus. Interrea uero dum iſthuc geritur, oſtentum quam dici poſit omnino ſublimius auit esse uifum circa tyrañi ciuitates. Nam armatum Conſtantini uaria turmas uictoria uelut poſitas obire urbes, cum nul lus uifquā uera uideti poſset, iſi nimirū imagine oſtentis diuinior quodam ingento futura præmonſtrante. Ut uentum ad manus eſt, & bellum ſecundus inchoauit, iſthuc ope numinis implorata, ſimilisq; argumenti teferra data, primum hostium aciem fregit. Infaurata quoque pugna lu perior, plusquam opima ſpolia retulit cruce præcente teſtinaem. Ex quo in sequuta huc ſunt, fuga diuerſe partiſ effulſa, urgens a tergo aut exer citus. Is ſic uelaborabat, intellecta re, trophaū idem admouebat, atque præſentissimum aliquod remedium. Itaque redire uires, iterumq; ſubſttere diuinius. Quo circa ſuis haſtatis cum robore corporis, tum animi ui tute & religione obſeruantia præclaris instare ſoli ministerio crucis indi xerat. Erant illi minimum quinquaginta, quibus id oneris incombēbat, ut ſrequentे orbe facto ſtiprarent, ac uicissim humeris compotarent. Hac imperator longo intervallo postquam erant acta per oculū explicabat his qui libidinē negotiū ſumperabant. Hoc addebat in ſuper commemoratio ne dignum, contigisse aiebat conflictu medio, cum turba conſeruēt exercitus ac fragore teneretur, qui geſtabat in humeris inſigne, detractans præ signa uictam ut alteri traderet euandendi ſpe. Cumque alter accepſillet, hic tuuelam reliquifet, excuſum telum eius uero exceptum, uitam ocyus

Prælium in quo uictoria potius eſt Cœſtantinus.

877

ocys abſtulſſer perfidiae dantem poenas & animi puilli, decubuisse confe dium: illum ſibi uitam conſeruare, mifſilibus appetitum fruſtra que ſubli ca ſigebantur ſigniferō intacto, quod admirabiliter inter alia multa factum eſt: breuissimam pali cuiuſdam orbiculu ſagittas omnes quaſi collineatas conſtituerat: ſed erat ab interitu turus, quiſquis unquam munus illud inibat. Cuius ego auctor non ſum: illi ipſe imperator, ut plurima alia, noſtris au tribus inuidit. Hi edita aliquanta hostium ſtrage, promovit ordines, quem impetum primipili non terentes, proiectis armis ſe ad pedes Impera toris prouoluerunt. Ille de conſeruatione hominum exultans, omnes recipet ſaluos fore. Alii perueracius explorata fortuna, confluerunt dabant ſe, uocibus amicis in caſsum appellati, agnita deinde pertinacia regis, im missis dedere terga: partim, ut afflolet, in fuga caſi, partim ruentis a ſuis conſolofiſiunt. Idcirco Imperator iſte orbum ſe praſidio non diſsimulans, Turpis fugi Liciuij. uanos delectuſ auxiliorum exercitusq; uanam deorum expectationem expertus, fugere in honeſte non dubitatur, euafit certe, tutoque loco fu ſtineſequi prohibente rege, quem ſalutem conſequi uolebat. Etenim puit intelligentem ubi loci fortuna ſe forent, inſanam audaciā cum ſobri hominiſ mente commutaturum aliquando. Atq; ille quidem homo perhumanus ac malorum tolerans, iſi non merenti ueriam nihil inuidens. Aqui ſeculū minime compeluit: auxit etiam, animumq; ad maiora ap pulit, praefigitioribus operam dedit. Ex qua pefe denudū retocauit au diaciam, ut quod de ueteri tyraño uſu tritum eſt, in eum conſimiliter taflarenon incongrue poſſet. Durauit Deus cor ipius: iſi diſtringens ſeſe precipitem dedit de faxo interneſionis. Rex alterius apparatus eſſe rem o pinatus, interim Seruatoris nomine agebat ferias. Tabernaculum crucis in Tabernac lum in quo dicitur Conſtantinus ſecedere pre cum et media recellis poſitum erat, illiſ frugaliter & ſancte degebat. Deoque ſuppli cabat, quo modō illum accepimus prophetam ex fide ſcripti ſacredandi extra caſtra tentorium habuisse. Aderat religionis obſeruatione atque tationis gra ſide probat apud illum admodum pauci. Hoc illi conſuetum erat, ubi a lia acie cum hoſte diſtinguandam foret. Fuit ille præ ſecuritate lenitus, & qui nihil abſque conſilio numinis ageret, capto in eam rem tempore ſupplicationibus indulgerat, ac denique aliqua Dei fretri imagine recederet. Ex eſt inde tanquam diuitiis afflatus, contubernio relatio omnem moram tolle copias educere, ipſo momento gladios diſtringere iubebat. Hic tum colella multitudine, legionarij ingreſi campum, caſdere laſciuiter uifq; dum uictoria accepta puncto temporis trophaū ponenter, ſic ſe Imperator & de ledus omnes ad militiam pridem comparauerat. Huius oculū mentis in uul tu numinis ſemper habitabant, ad aliquid agendum eō diuertebant, omnia illius conſilia. Ne multi interrent, diligenter ab eo prudenterq; cauebatur. Tam enim inimici quām ſalutem ſui exercitus auebat, & ſuos uti uictis par cerent hortabatur. Aequum eſſe natos homines conditionis haud diſpari meminile. Quorum uidebat animos incontinenter uti uictoria, frenata bataua. Nempe conſtituerat auti penſum, cui ſe hostis uiuus dedidiferat: atque ita eſcam generis continendi ſeruandiq; prudenter inuenierat. Quæ cū ſape alias & horum ſimilia permulta non grauare ſaceret, tum uero nulla cō tubernū cum quoquā necneſſitudine antequam pralium cōmitteretur, uōtis operam nauabat omni animi mollitudine alienus atque corporis, æru ma, ſeu iuſis macerabat ſeſe, hac uia ſibi numē diuungebat, id acturus quo cung propitius opitulatorq; Deus in mentem immisſet. Verū illi com munem uigilem̄ curam inuiduerat, æquē ſuorum cauſa & aduersarioſum anxię preces fundens. Postquam autem iſte modō fugax ad diſsimilantiam reuerſus, & ſeſus icere, legesq; ſibi dari depoſebat, & eas non niſi

Licinius pat- nisi ad uitam utiliter cuique accommodatas admisit Imperator. Hic plane
cis studium insisteret placuisse ferebat, addito sacramento: sed clam tamen delectu
præse ferent habebat armatorum, ac ad bellum denuo accingebatur. Barbaros exte-
bellum inflau- naq; auxilia cacerbat, etiam ad deos fideliores adibat ambage longa via-
rat, contra rum exquisitos, quia priores illi fefellerant. Omnia erat oblitus qua de-
Constantini ipsi se differuerat. Debellatorem Constantini Deum aspernabatur, ac re-
centerem multo plures ridicule inquirebat. Attamen iste aliquando perdidit
quæ arcana, quæ coelestis insit in trophæo salutari uis, ex quo uiince-
re nouerat alter exercitus. Ergo admonuit suos non contraria tenderent
modo, sed nec inconsideratè dispicerent. Etenim robore ferox, imprimisq;
hostile atque aduerarium. Idecirco caudum esse illum confidimus: qui-
bus imperatis, dimicatum ibat in eum adeo qui sius necem usque antea
distulserat atque reiecerat. Prodiere pro deorum copia ferocius multa si-
mul militum manu exanguia, utræq; & sensus experta simulacra depromes-
tes. Igitur homo pius, lignum uitale certum mali propugnaculum veluti
terrorem opposuit multitudini immensa, tam diu modice usus, dum iuri ce-
deris non resoluueret prior. Ut sublisteret hostem armæq; commovere fan-
tis, egræ tulit, & sublata uoce totam ocyus aciem diuerse partis inclinavit,
deq; dæmonibus & hostibus abicit uictor: forenum numinis & aeficas rece-
pto belli iure meritis supplicij addixit. Ita cum tyranne deducit multa
tumultus nefarj sua fores. Alij modò sublimis expectatione vanis-
ma, unum ipsi Deum agnouerunt. Hic delecta impietate lumen Solis expia-
tum, imperium populo Romano Oriente ad partem alteram adductio co-
aluit. Una potestas, atque uno quasi capite bene digestum corpus emerit.
Religionis splendoris caligine & umbra mortis sedentibus luculentos af-
ferre dies, nulla esse malorum memoria, omnes imperatorem laudare, Ue-
num unum Seruatorēmq; unum confiteri. Ille uero Dei praecularis obserua-
tor, atque gentium uictor (hoc enim cognomentum ex re proprio ascen-
uerat, data ubiqueq; sibi diuinitas in hostem uictoria) recepit Orientem:
unumq; iam more prisco ad se transtulit imperium. Fuit tam diuina po-
testatis explicanda omnibus prænceps, quam uitæ hominum maiestate im-
peri gubernator. Terrorem illum excusit urgentis ante calamitatem, uni-
uersos uti serena fronte & oculo hilari dudum solliciti molestia respicuerent
Nova rerum inter se. Qui carmine & choro Deum, in primis tum ipsum, deinde ac si-
fices imp- lium, Cæsares appellatos, effuse dilaudabant. Impeditus & antiquæ mis-
erice solo cō ritæ oblitio, frutio præsentium bonorum, atque futuorum expectatio-
nium. Publicabantur urant' apud nos aliosq; orbis terræ incolas humanitatis à
regeante offici plenæ tabula, sanctissima leges, omnia genera bonorum
politicentes, utilia ad uitam permittentes plebeuæ. Ecclesiæ autem excipi-
entes uicissim alia cauentesq; primum reuocati sunt ijs qui ne simulacra re-
uererentur à præfectis expulsi aliò commigraverant. Qui eadem de causa
translati erant ad curias, munieribus soluti sunt. Deinde sua recuperabant
alijs quibus adempta bona fuerant ac qui toleranter ipso iudicij tempore il-
lustrati celitus se gesserant, & ad metalla confecti se descendant, aufu-
erant deportati in insulas, aut seruire publicè coacti, toto illo genere liberti
recedebant. Postremo qui religionem obstinate defendentes exauhorat
erant, ab hac contumelia vindicati concessione regia utro frui mallèr opio
illis fuit, uel receptis uocis ea qua prius dignitate esse, uel expedito uitæ qui-
eroq; modo contentos nulla munierum offensione permane: sed illi ei-
am noxa & nexus liberi qui mulieres operas ignominiosè præstiterant
atque ancillati erant ad iudicium iudicato. Rescriptum ad eos potissimum
attinebat qui similes iniurias erant perpessi: at de illorum bonis plenè in-
terdictum

Licinius ite-
rum deu-
tus, dat pa-
nas tyran-
dis.

Constantinus
Monarcha
fatuus.

Nova rerum inter se. Qui carmine & choro Deum, in primis tum ipsum, deinde ac si-
fices imp- lium, Cæsares appellatos, effuse dilaudabant. Impeditus & antiquæ mis-
erice solo cō ritæ oblitio, frutio præsentium bonorum, atque futuorum expectatio-
nium. Publicabantur urant' apud nos aliosq; orbis terræ incolas humanitatis à
regeante offici plenæ tabula, sanctissima leges, omnia genera bonorum
politicentes, utilia ad uitam permittentes plebeuæ. Ecclesiæ autem excipi-
entes uicissim alia cauentesq; primum reuocati sunt ijs qui ne simulacra re-
uererentur à præfectis expulsi aliò commigraverant. Qui eadem de causa
translati erant ad curias, munieribus soluti sunt. Deinde sua recuperabant
alijs quibus adempta bona fuerant ac qui toleranter ipso iudicij tempore il-
lustrati celitus se gesserant, & ad metalla confecti se descendant, aufu-
erant deportati in insulas, aut seruire publicè coacti, toto illo genere liberti
recedebant. Postremo qui religionem obstinate defendentes exauhorat
erant, ab hac contumelia vindicati concessione regia utro frui mallèr opio
illis fuit, uel receptis uocis ea qua prius dignitate esse, uel expedito uitæ qui-
eroq; modo contentos nulla munierum offensione permane: sed illi ei-
am noxa & nexus liberi qui mulieres operas ignominiosè præstiterant
atque ancillati erant ad iudicium iudicato. Rescriptum ad eos potissimum
attinebat qui similes iniurias erant perpessi: at de illorum bonis plenè in-
terdictum

terdictum fuit lege: sanctori enim Deum professorum in morte bona adire
genere proximos, si nulli essent ecclesiæ deferti cauebatur, que publicè ex e-
ratio uenerat uel largitione profusa, qui quid ite esset reliqui, redire ad priori-
nes dominos. Magna certè copia donorū ecclesijs, sed que eorum multitudo
neuinceretur, que populis & nationib. magnifico animo disperiebat. Ideo
nostris homines rem uotuā prius arbitrii, que siebat in portione altera im-
peri illorum similita frui posse, beatosq; tot beneficij onustos, percipientes
ipis, teciliū esse numero uolebat uideri. Inaudita uirtute prorius atq; luci so-
lis incognita prius Imperator esse perficiuisti erat: quorū, ut ea mens exiterit,
et omnibus tamen ad partes suas fato adductis, edifficerat huiuscēdē felicitā
nis adeo, utrīc; boni principem illum laurea auctore, le uero minime testati
expetebat. Hoc ipsum differebat in scriptis, num Greco, tū Romano ore di-
plomatis ubiq; gentiū dimissis. Quod orationis robur tū intelligas, si uide-
re cōtingat. Duo illa sunt alteris ad ecclesijs, ad populos ut urbibus erat dis-
tributum, quod ut hic adscribiā, uidetur ad hoc institutū mea opinione maxi-
mè pertinet, quo posteritati descriptio remaneat ex historia, & nostris inde
accedat fides. Est autē de illa ipsa lege regia descripti, que seruabatur apud
nos obligata ad rei fidem Imperatoris manu. **Vicit. Max. Aug. pro-**
Constantini
rescriptum
ad Palesti-
nos.

Constituta
firmitatem
sensum contra impium habentes, similis institutū
eventus infecetur. Nam qui boni aliquid adeptus, eius negr principatum
aliquæ agnoscit, nec quem colere oportet in animo haber, his qua dicimus
affert fides. Quisquis igitur superiora, quoq; dimanauit ad nos tempora
animi uerabit, resq; gelata mente intuebitur, reperiet ex æquo & bono ad
aliquid agendum aggredios id faustè perduxisse ad finem, ac quali de mollicu-
la & delicata radice fructum dulcisimum collegisse. Quorū autē iniusticiæ
comes, audacia nullū cogitatū hominis p̄ se ferre, relegare, deſcere de gra-
du, proscribere, jugulare, nullius unquā duci ponitēta, nec aciem animi cō-
uentere ad præstabiliora fecit, æqua uicissim fuisse consequtios, que non ab
te euenterit endē est. Nam qui meditatus ius afferunt ad actiones reorum,
quorū semper est in oculis potenti metus, illi seruata fide quod impēdet aut
formidinē aut periculi nō habent expectatione futuri prius atq; potius: nō
si necessitatē temporis adesse intelligat, quia maiorē expectat & gloriā & di-
gnitatem. Non tulerunt ægri fortunæ iniurias, immo quo nomen celebratus
est, incidēt in casu eo graviores difficultioresq;. A' quibus est contempta iu-
sticia, illi meliora in notiam non uenere: qui fidei pleni persequerentur, id
intemperanter eos ad opprobrium castigant. Haud se propter iudicata &
causam puniēti miseros, aut eos esse felices qui religionē in tanto discrimi-
ni reineat, estimantur: quorū toti exercitus cecidere, plurimi fugere, nul-
lum abq; summa clade preliū. Inde orta bella præde, perniciē, inde necella
tiorū meditacis, ingruentū malorū cōgeries, inde impietatis uniuersae prin-
cipatus, in quo aut pax extrema sunt, aut inboneſta uitæ agētes, illā morte
graviorē sensere. Ita ferre cū pœna cōpenſarunt iniurias. Tantum enim mis-
eritatem quicq; pertulit, quanti ad legem subuertēdam infania promouerat:
ac nō graues modò uitæ casus, sed timor etiā angebat horribilis sub terra car-
nificina. Cum tanti ponderis impetas homines circumstaret, periculumq;
effet, ne ueluti pestilente morbo omnia laberentur, & iam industriam sum-
mam requiri-

mam requirerent, quam numen aut alleuationē aut liberationem vacuitatem omnīs molestiis atulit? Porro illud esse numerū cogitandū modo quod unum est, & uigens ad omnem temporū æternitatē pertinet. Atqui fatus est ex quo beneficentia confessio si expressa, illum dicere uelle sublimis. Meam enim operam ad sua consilia exquisuit, atq; idoneā indicauit. Omnem primit̄ formidinem dissipauit, à mari ad eō quod Britanniam alluit (hac secessatio no dā ordine mergit sol) admirabili potestate adorans, ut eductos homines intercessore me aliceret ad obseruationē legis sanctissimae, cum p̄gret potens, in cœla ipsa fides augeretur. Ingratus enim esse non possum gratia accepti muneris. Quam ego liberalitatē usq; deputabam. Hac uicina Orienti loca adire mihi licet. Orta uero illa calamitatis durissima illigata, maiores, id est nostras operas exposcebat. Planē q̄d animā edo spino, & si quid intus est mētis, summo Deo deberi à nobis necessario adducor. et si non ignoro hominū officio minimē indigere illos qui spem cibis cōstituerūt in sequendā; ipsam munito diuinum loco seorsum deponētes, ut testis ea tenus honorib;. quatenus se vindicare possint à nature terribilis iniuria; difficultates attamen tempori ipsius infectas inquisitiones q̄c, cū nec teneantur, neq; argui possint absurdas, hinc lōgisimē arcere nostra intercelle putorū si in euptū nō sit, agnitione illorū tolerantiam atq; cōstantiam animi fuisse q̄s qui propter religionis cultum hōfice alacriter agitabāt, & acerimē diuexbant, clientē altissimi, gloriam illorū & decus haud extulisse, ut et se omnino præstantius & optabilis. Omnes itaq; siue patrium solum uenerant, quia diuinos honores & fidem cui se consecraverant, ad apera iudicia deducti, suo quisq; tempore minimē cōtempitantes, sive ad ius respōndā cēsi erat illo numero qui nunq; fuerat aliās, id ad possessiones appellati, atq; ueterem consuetudinem, Deo liberatori gratiarum actionem dant, qui priuati suis, & direptione fortunariū enecti ferē, uitam adhuc abieciūtā contemp̄tissimamq; traduxere, focis, familia, bonis deniq; recuperatis, beneficentia altissimū hilares fruuntur. Quotquot insulas inuiti habitanti, hac prouincia nostra iti ius esto: ut impediti montibus & salebro la via, maris circumfluo conclusi, in hunc diem, ab immani solitudine evadant, se restituant amicis, asequunt̄ diu optata. Qui fordoe tenueritq; egere longū rēpus, illi reditum qualis raptum habentes, omni solicitudinē vacui sunt: nobiscū intrepide, cum nos Dei seruos & iactamus & credimus, agunto. Atq; utinā temere aut adire aut credere nihil accidat altenos errores emendant̄ mihi. Qui damnati iudicio metallici summa æxumna ut essent, a suis operas publicis locare necesse habeant, commutata cum ioculari ocio miseria, ex parte ditam eorumq; quibus licent omnia uitam adepti, defuncti operum fatidis: aut qui liberum os & gradum amisere, tanquam longa peregrinatione dignitate interceptam resumentes animo latō, in patrum curium acceleranto. Sed de virtute militari olim elati, nunc in infelicitate iudiciorum deicti de loco, quōd illis fuit assertione religionis & affensione posterior, q̄s aut militia nomine latioribus, eodem esse ordine, aut secundum honorarium missionem in nullis esse potestate, liberum esto. Consequens enim est, illa patientia atque animi magnitudine qui fuerit, qui tot pericula adierit, deinceps eligat occione an dignitate frui malit. Quibus autem nobilitas erexit̄ per uim, & inusta iudicij nota huiusmodi est, ut in conclave mulierularum uel liniarum tabernam protrusi, miserandū ad deprecandum laborem sustinerent, aut æratio inferuerent, neque istam genus iniuriam compescere potuissent, illi quo erant prius gradu honoris accepta dignitate lese libere oblecent. Qui ciuis hanc de se desperantes iniurierit rationem, ut seruiret abiecta libertate, sc̄p; pro libero mancipium repente fecerit, ex edi-

LIBER SECUNDVS.

et non pro pristinam ingenuitatem assumens adito ad parentes, pulsis ser-
uit legibus, et si sponte suscepitis, munera liberorum oblio. Neque vero
exhibundum est illud, est quaque de causa fortunis eius est. Nam si
ue gloriosum certamen ingredi animo imperterritu, dum sibi immortalem
sem facerent, ea in confessione bonis spoliati sunt, huc fide nunquam pro-
pria sita secesserunt, ignotas fedes habitarunt, suacq; teliquerunt: huc qui mi-
nim capitis arcesserantur, eandem tandem fecere iacturam bonorum, ha-
reditatem necessarij adeunto. Legibus autem est prouisum, qui proprie-
ties internosci possint, ad quos attineat loris, sc̄p interfatio vocantur. Si uim Martyrum bo-
itaque ius retinendo, si defuerint, neque ullus sit haeres, corum dico, qui eli-n in quibus cede-
t testimonium dixerit Christo, vel profesi illum sunt, vel quatuor eo pertinen-
te de causa pulsii loco, alio commigrarunt. Huius loci ecclesia ex ase sub-
stitutur, quam rem ego non spero grauem fore uita functi. Nam pro qua
tot aerumnas adiere, non poslunt haeredi non omnia bene uelle. Sed hoc in-
super esse oportet explicatum, ut si quis ab his legatus erit, illi sit integrum
petere in quem collatum est. Atque ne quid erationis inesse posset in edi-
cio, jusc̄ ut sit perutum omnibus, intelligent omnes, seu fundum domici-
lium te, seu hortos, aut quamvis alijs rem illorum teneant, sibi perutile
honestumq; esse redditus ocyus uniuersa decapisci. Tametsi enim iure nul-
lo plurima multi habeant, arbitramur ea merito non esse repetenda. Illi di-
gnoscentes quot, unde ue concesserint, ad nos audeant, & delictis indulge-
ti posulent, quo prior auraria animaduersione frangatur, & Deus anime
penitentis id esse iudicans, mitior sit in erratis. Sunt enim fortasse qui in eas
possessiones inuiserunt, ut se tuearunt allaturi (quod haud scio, ure' ne di-
cendum est, istis ita poscidere) nam haud se quenquam tum abstinerem
potuisse, tam uario casuum difficillimum theatro. Cum hasta opes tantas
innocentium disperderet atq; disinceret, nullaque esset proscripti & ex-
terminandi satietas. Hi si perfibant nosque de suo iure instruendo mora-
buntur, non inultum ferent postea. Cum praestim istam Deo Optimo
Maximo natum operam. Idcirco qua necessitas exitiosa coegerit ut a-
direntr, illa modo recinere minimè tutum est, & curamus alioqui rationis
bus & exemplis aurariam omnino inminuendam esse. Nam si quid ex his
aurariis habebit, non obtinet uti possidat: atque contra ista dicere non
audens que iniurie tenuit interuallo, iure concedet ecclesijs. Ita quod ad
ecclesiam pertinere consisterit, horitorum, domiciliorum, fundorum, &
aliarum facultatum integra republica & legibus ea edicimus condicenda.
Verumtanpi ipsa loca decora martyrum corporibus & praestabilis ab hac
uita secessionis monumenta ecquis ecclesiarum esse ambigat? Ecquis au-
toritate sua fecus iubet & ubi neque donum melius, neque acceptio la-
bor, ad uitam conducibilior, quam hortatore spiritu isthuc omnem dilige-
ntiam studiumque conferre, & qua iniqua ratione ademerunt scelestis
fumi homines, exhibita denouo ecclesia conferuntur? Quoniam autem id esse
puto perfecte rationis, ut neque de his raceam, qui ex ariato quicquam li-
citatione redemerunt, aut ne quicquam donatum abstulerunt inflatiabilis
desiderio, ueluti intelligent, eti huiuscmodi rerum auctione benignita-
tem nostram ab se alienauerint, quod esse tamen poterit, hac minimè de-
stitutum iuri. sed haec haec tenus. Enimvero quia luculentis apertisque si-
gnis altissimi uis innotescit, eoquod quod egit mea causa adhortando lubi-
de atque adiuuando, (nam temporum difficultatem prementem undic
genus humanum, quoconque sol intuetur, excusam esse confitat) singuli

LL 54

DE VITA CONSTANTINI.

vident: ac collato capite uniuersi, quæ nam illa est potestas, quæ feminam sceleris abolevit atque perdidit, bonorum omnium reducem læciam omnes in terras largissime diffundit, & legem iterum diuinam maxima obseruatione & reverentia excoli facit. Quis deuouent ad ea colenda que decet, ijs omnia licere. Verum illi tanquam de tenebris obscuris attollentes caput, & scriptorum noticiam assumentes, cætera uita reuertente obseruantia cultuque Deum prosequentur. Regium rescriptum ad nos primum dimisum, ista sic digesserat, ac mox ex lege apud omnes fieri omnia tyrannidis atrocitatibus & audacia modò detrahæ contraria. Munere regio illi frus de quibus erat in lege sancitum. Digressus autem inde Imperator, arduas presides provinciarum res incepatabat. Primum singulos duces in prouincias dimisitbat, illosque plurimū fidei nostræ deuotos, si qui Græciæ amuli essent, ijs era inhibitus literare. Quæ lex in alios etiam priores honorum gradus, ipsamq; adeo licentiam praefecturae trahebatur: aut enim Christiani appellatione prelare oportebat: aut quibus alter uideretur, abstinere ab simulacrorum cultu. Due postea emissa leges non ita dissimili argumento: interdicens altera, consuecum in tam ex more antiquissimo ritib; exofa statuarum adorationis. Hoc cum in agro, tum in urbibus, ut neç signa magisteriorum artis erigere fas esset, aut oraculis, & quod est in superstitione sedulitate reliquum, opernam uare, neç penitus immolare litare ue. Altera tollere altius addicta precatio in delubra & facella, longitudinem producere, diducere latera, quasi futurum esset, penè ut omnes homines insana illa de multitudine deorum optione dirupta dirutæ modo necessestidum cum Deo contraferet. Nam ista esse mente, ceterisque locorum principibus uti essent prescribere, ad hoc uero compulit Imperatorem animi integratas erga numen. In lege id erat, quo nulla pecuniarum ergordarum parsimoniam subfelleret, de regio theatro farta testa locarentur. Sed ipsiæ ecclesiariis præsidibus horum similia scribebat, quæ primum ad nos data ab eo sunt in hunc modum.

VICT. CONST. MAX. AVG. EUSEBIO.

Constantini ad Eusebium epistola. Adhuc mi charissime frater, impuro confilio & tyrannide hic illuc actis administris Dei, sperauimus plane sum adductus, ut crederem ecclesiarum molitiones aut incuria dilapsas, aut incumbentes iniustitia metu minus egregie factas. Modò redditus libertate, dequit nostra republica dracone illo deicto prouidentia quidem altissimi, me uero totius rei ministro, quantum in letroboris in nomine, puto neminem esse qui non senserit. Laplos inconstans aut formidine quod uerè est intelligentes, rectam uitæ rationem confido ingressuros. Tu igitur quibus ecclesijs præs, aut episcopos alios, & presbyteros, & diaconos ubi propositos nosti, ut in id incumbant sedulo uelum commonefas, incepta procurent, alia corrigit atque adaugeant. Sicut ex usu sit, noua facienda locent. petes ipse & alijs pertea quæ oportent à ducibus & prætorio. Quibus ut tibi subseruant in his qua pro tua probitate & sanctitate dixeris, est rescriptum. Te mi frater conseruet Deus.

Eadem omnibus omnium ecclesiarium præfectis in prouincia, singuli duces hoc ipsum agere iubebantur. Itaque excruit opus illico. Imperator uero acris disciplinam diuinam exigebat, & in prouincias ubique disseminabat, ad eam respicentes errationem in imaginum cultu positam, ijs qui rerum siuuman antea tenererant. Subtilius insuper hortari subditos, Deum agnoscerent, & Christum quem Saluatorem palam inscribi uoleba. Id rescriptum (scriptum autem ipse manu sua) de Romana lingua sumere est ncelle,

LIBER SECUNDVS.

VICT. CONST. MAX. AVG. INCOLIS ORIENTIS.
ceße, ut illum ipsum uideamus exaudire proclamantem in hac uerba:

Quacunq; summis atq; præcipuis legibus sunt à natura comprehensa, sensum quendam non oblicurum præbere mihi uidentur ordinis institutioq; diuini. Neq; uero dubitant ijs quorum mens ingressa intelligendi uiam ad illos uolentes op̄i lum finem perditur. Etenim uehemens animi defecati consideratio, atq; nione, & ex ipsius specie idonea comprehensio, sincera uitritus impulsu ad ipsius nubortatur ad auctinis intelligentiam rapit. Idcirco studia contraria multorum existimator gittionē unius doctus & intelligens haud committet, si uideat ut se conturbent. Ellet enim & ueri Dei. uitritus splendor incognitus, nisi extulisset peruersam uitam desperatamq; prauitas. Itaq; extat corona proposita uitritus, iudicij autē aibiter aliussumus: sed ego quām fieri poterit alperitissime emitat explicare de me quid exp̄et, & quam in manibus habeam spem. Qui me præcellere Imperatores, sorte cedidere propter immanitatem naturæ suæ, cum meus pater omnia benigne gereret, unusq; Deum cum summa religione, quam rem cuncta niteatur, appellaret. Illi certe quorum ægrotus animus feritatem quam elemen- tiam præputiat & educiat, hisce temporibus ad rationē ueni euentandam abusus: denique ad robustioris sceleris uim ita perrexit, ut altam pacem diuinis humanisque rebus agentibus, ad ciuile bellum inflammaret. Illi uero dixerunt Apollinem de quodam antro uel opaco penetrali, minimè per hominem respondisse, quo minus uerax esset, in causa esse æquitate summa uiros in terris. Proinde falsa utrinciparum Tripodas. Eadem capilli passo afflatus percipere oportet. Te supreme Deus appello, qui puer admodum hac inaudiui. Nam è Romanis Imperatoribus qui tum primas habuit, omnium homo proculdubio miserius, animoq; errore inuoluto sceleratibus hastatis, illudq; curiosius, qu'nam in terris boni probique essent, cum unus in sacrificiis nimis iniquitatem inquit Christiani. Quia response melius instar audiitorata, gladios iniquitatum vindices ad reprehensionem uacant innocentiam traduxit. Hic tum protulit edicta quæ ad sicam aspicere dices cruentam multa cæde, simul ad tormenta proelium iudiciorum naturam intendere, ut resque inuenientis exercere commonuit. uidetur, uidere sane licuit ista lacertia crudelitatis, atque licentia quas in dies iniurias & contumelias ipsi autoritati pietatis attulerit. Hic quem nemo unquam latitudinarius, irata ciuium temulentus continentia patuit. Quæ flammæ, quæ questiones, quæ species equulei citra discrimen atatis non erat infesta corporibus? His certe illachrymata est terra, ingemuit uiniuersa complectens orbis sanguine inquinatus. Ipsa dies obuoluit se rei noua luctu. Verum quid ista commemoror? Quæ est Barbarorum gloria, qui nostros illo tempore fugitivos & receptos & mancipatos humaniter non conseruauerit modo, sed & severitatem morum, ut tutò esse posset, effecerunt. Hanc notam Romana gens aeternam ob sinebile, quam pulsi imperio Romano Christiani atque Barbarorum transfige illi inuferunt. Et quid in mentem mihi uenit illius fletus & luctus orbis terræ sunt illi sceleris autores uita defuncti turpiter, atq; ad Acherontem abidere, daturi pœnas sempiternas. Etenim cum ciuili diffensione committi genus nomenq; perdidere. Neq; uero sic eueniasset, nisi prædictiones illæ nefariae Pythii fessent imposturam. Tuam opem optime maxime nunc imploro, ut clemēs Apostrophe & mansuetus sis ecclesiæ Orientis: ut tuis prouincialibus diuturna calamitate exercitis, per me curationem adhibeas. Equidem, ô sancte Domine, ni opē implorat.

hil huius ab re postulo. Nam ego duce & interprete negotium tractauim soluique salutiferum, ubique ligillo tuo protectus, eram prætor laureati exercitus: & si me res publica vocauerit ex usu suo eandem uiam insistens confilii tui ducam ad hostes. Propterea animum tibi meum amo & me tu purissime temperatum consecravi: nomen enim tuum unicè amore & diligio: potentiam tuam tenueror, à te mihi sapientib[us] stabili[bus] fidei meae demistratam. Itaq[ue] felino, ipse meos humeros sublitemo, qui fanf[us]isimam edem tuam instarem, quam profligauit impurissimum hominum importunum scelus. Bene sedatum populum tuum pace frui cupio, quantum orbis terra hominum generis interest. Aequali ocio latenter hi qui aberrant, & fideles: hoc enim uinculum cōiunctionis deducere in uiam potest. ne quis offendito quenquam, ut cuique libitum erit, ita facio, sed persuasos esse oportet qui sapiunt, solos illibata uitam acturos eos, qui uti in lege tua sancta conquiscent, appellantur: qui se subtraxerint, illi mendacij lucos habent, domum ueritatis illam tuam luculentē inhabitamus. Hanc tu nobis à natura diligitus es, hoc ipsum precarum nomine istorum, ut amicitia tua uitatem communis atque concordia persentiant. Nam quod ad nos attinet, rerum nouarum nihil est: id modo curab[us] faciens ex quo omnia composta & digesta esse mihi constat. Homines quidem porro acsi multifariam deerrant. Tu ne malum serperet longius, illuxisti per filium tuum, & memoriam tui refraasti. Hoc tuæ res faciunt ut credam, de tua potentia fideles & innocentes sumus. Sol & luna sui cursus habent orbitam consitutam, neq[ue] vagantur astra revolutione acta. Redeunt omnino temporum uicissitudines, sermone tuo stabilita terra consistit. Ex temporis enata necessitate flatus excitantur, aquæ decurrent, & uasta mole fluctuant. Mare limitibus haud refixis astringitur. Quicquid terris extat, & Oceano, cuiusdam et ego mirifici compendiū factum & inuentum est, iudicio illa tuo si non fieret, tanta rerum discrepantia atq[ue] licentia discretio, res uitamq[ue] hominum iamdiu peruerserent. Cùm enim ab ijs sufficiat inter se concursum homines multo expugnassent iniquius: utique re nos intellecta sic agunt. Tibi gratias habeo omnium potentissime, & maxime singulares. Etenim quantum studiorum diuersitate humanitas agnoscitur, eo constitutus magis in his qui uirtutem ueram amplexantur, & recta mente sunt diuini sermonis disciplina. Qui se curari ueteruerit, id cum alio putare non debet. Nam medendi ars omnibus expedita remedia pollicetur. Quisque præstet hoc integrum modo quod enuntiatur eti spondeat. Quocirca nos utemur acceptib[us] bonis iste, hoc est ipsius pacis ocius fruemer, nulliusq[ue] præuaricationis consilii erimus, nisi quam sibi rem quisque peperit ac persuaserit: eu ne ladiuo proximum quod ab alio animaduersum est. Illum dum licebit adiuuet, alio qui dimittat, certamen enim immortalitas sponte ingredi, aliud est arque adiecio supplicio cogere. Haec fortasse quam pro mea probitate recitata prolixius. At qui fidem ueritatis abscondere non uolui, præfertim cum ut audio, non nulli dicant esse deletam lucorum consuetudinem, & potestate caliginis exoleuisse. Cuius quidem autem esse possem uniuersis, nisi grauis error & pullulasset, & explodend[us] resurrectioni communis in animis aliquorum infedisset. Talia Imperator instar eximi præconis, & optimalaterum ui in scriptis edicabat, officias istas damnonum inhibens, & ad pietatem illicies. In quibus animum suum cum oblectaret, ibi de quadam in eccl[esi]a tumultu relatum est, quo transtulit cogitationem ut succurseret. Istud autem sic habebat, inflata Dei gens erat, obq[ue] res bene gestas uenitabat [ele. nullus alicun-

alicundeterror inguebat, undique pax & ocium Dei munere ecclesiam Parta in eccl[esi]e obtinebat. At inuidia collocarat infidias: intrò iam irreperat, & colloquia sanctorum obfidebat. Ipsi uidelicet episcopi, dum nugas unu[er]quisque pl[ac]a cito diuino prætexit (inuidentia tantum poterat) quali aciem contendendo direxere: accum de scintilla flamma subi[er]o exarsu[er]et, ab Alexandrinorum eccl[esi]a totum Aegyptum, & Lybiā, & ipsam uisque Thebaide remotissimam certe, prorupit. Iamque in prouincias urbesque dispergebatur. Hic non eccl[esi]e tantum magistri concertare uerbis, sed etiam in partes abire pedes, his illuc, istis huic inclinantibus. Ergo eo uentum est his ineptis, ut in circuitis impiorum discipline diuina autoritas irridetur. Alexandrinus de rebus maximè arditis strenue disserebant. Isthac autem Aegypti, quiq[ue] Thebaide habitabant, quia iam olim altius imbibierant, aspernari atque ab his abhorre. Vbique sic eccl[esi]e discussa labem inde ut ab affecto corpore Libya uniuersa traxerat, & reliqua prouinciarū partes ualeitudinaria. Nam ab Alexandria legatio frequens ad episcopos: hi ad factionem pelleb[us], studia partium sequebantur. De quibus ut estallatum summo dolore principis hunc casum proprium arbitrati, protinus hominem de contuberno, probatum fide, frugique preter alios & prædicatione religionis illustrem, pacis arbitrum ad Alexandriam misit, adiecit epistolam maximè necessariam ipsis nugaram principibus, ex qua extracte de se omnino dignum memoria testimonium, sua curæ aduersus eccl[esi]am. Epistola sic habet.

VICT. CONST. MAX. AVG.

Alexandro & Arrio Rationem contigisse duplicem eorum quæ pro re necessitate sustinui peragenda, testis ipse mei motus omnis & conatus ad iutor Deus. primum nationum omnium dereligatione tentantiam in unam uelut habitudinem adducere, tum orbem terræ tanquam ægrotum corpus curare. Quorum alterum animi oculu tacitus agitabam, militarisbus alterum copijs enitebar. Istud enim peruidera[m], immutatum iti ita facile ad religionem adducta mente omnium reipub. necessitates, ubi Dei familiam secissim uniuersam consentire, uotorumq[ue] pro me isto nomine nuncupationem expressissim. Sanè Africa furor intolerabilis, & quorundam letitas imprudentis, ritum populi discidit audacissime in sefas: atque effectit, ut cum ægrotinum illam uellem suppressare, nullaq[ue] aliis generis idonea curatio uideretur, quam subtalo de terra communis holte, cuius animus impurus inconfessu uero sanctissimo rei bona semper est intercessor, mittem qui uestris hominibus abiuncto ac discordabiliter inter se ingenio auxiliares ad concordiam fierent. Posteaquam enim luminis uis, id est sacro fandale, altissimi beneficentia qualis de sinu quodam Orienti est data, atq[ue] orbem terrarum sacræ insular lampadis illuminat, ego uos atque salutis genitum principatum habitu[m] oculis intentis inuestigabam, animoque perquiebam. Igitur à uictoria illa celebri & triumpho singulari de hostib[us]. hoc fecutari primum intendi, quod mihi uisum est honore præcipuum. Sed (o numen, pulchritudinisq[ue] istius prouidentia gubernatrix) qua mihi res averti, in uero præcordia perculit. Ipsa uestra diffensio longe mihi tristior a nimaduerso illi[us] rerum statu. Nam curandi regula se ueriore indiget, & h[oc] tamen estis à quibus remedium alij expectauit: tametsi totius initium rei, & rationem cum patassem, per mihi uisa tenuis est atque indigna contentionem tanta. Ideo compulsus ad scribendum unanimi soletia uestræ, me pacis interpretem & arbitrum honorarium meritò expōsu. Quod enim rei maximæ operam

operam hoc suum conferente Deo, uel in disilio maiore possem bene uerte tradita uiris bonis prouticia, id cum exiguum & leue est quod totum distinet, non explicabo dirigamque facilius? Hinc igitur audio primorum quaestio extitisse. Nam cum tu percontareris Alexander unumquemque seniorum de quadam loco in lege scripto, uel de uanissima quaestione potius sententiam rogares, tu quod omnino cogitandum non erat, aut perpetuo silentio dammandum, si comprehendilles Atri istic animum in considerare induxisti. Quamobrem quod erupisset ista uestra diffisio, cōflatum concilium est, & sancta plebs integrū compage corporis absoluta discelsit in partes uestras. Igitur utrobique parata uenia quam rem conseruus ex a quo & bomo censem est, praecipiat. Illud uero quæstendam est: ciuilemodi nec initio quidem sciscitari, neque de his interrogatur respondere fas erat. Quæstiones enim istas nulla necessitate legis adductas, ab ocio contentionec̄ profectas, eti pro consuetudine quadam atque exercitatione siant, tamen intra conceptum mentis includenda & retinenda sunt, neq; statim vulgi auribus nullo consilio committenda. Quotus enim quisq; est qui rerum tantarum tamq; arduarum uim & facultatem inueni dilucidè aut dignè latè interpretari possit? Hoc ut unus aliquis agat ac per tractet facilè, quantam vulgi particularum attrahet ad se: et uel quis exquisitam, hoc in generi differendi rationem lubrica præfert, atq; præcipit uia consecetur? Ergo isto erit oratio cohibenda loco, ne uel imbecilla nostra natura, proposita re, cum inde se nequeat explicare, uel auditum ingenium tardius quam ut rei comprehensionem exactam ferat, utrauia de causa male cogitare populus aut diuidi discindic̄ cogatur. Quapropter incauta percontatio & responsio impetuosa ueniam uicissim ne renuant: haud enim de principe quodam editio legis occasio contentionis uestra emerit, affecta noui ritus ac religionis a uobis inducitur. Uesta eadem unaq; ratio est, ut ad communioñ & societatis fidem descendere integrum sit. Nam uobis inter uos in re pertinenti disidentibus, imminentem populum uestrum concilio dispensari propter alienationem iniquum est: ac cum non decet, tam nefas esse plane creditur. Atqui mihi placet exemplum uestra prudenter suggerere. Philosophorum (cuius ignari non esis) unum commune placitum est. & quanquam in effatis enunciatisq; discordant, a longe distant inter se facultate scientia, nihilominus uno placiti uinculo colligunt, & denuo conspirant. Hoc quando est ita, uos Dei magni famulos in tali uita instituto simili mente esse non ne multo est æquius? Hanc rem diligenterius expendamus & prudentius. An bene se res habet intercedere fratrem fratri? concilii reuerteriam disilio impio fecari per uos stultamq; ueborum pertinaciam? qui de minimi necessarijs tenuibusq; rixatum. Ita vulgi potius sunt, atq; puerili amentia, quam sacerdotum & prudentium naturæ aptiora. Discedamus à tentatione daemonij lubenter. Magnus est Deus noster & feruator: ille lucem ad omnes communiter extendit. Eius numine, quod studium mihi capessere animus fuit, hoc per uos confidere maximè licet: ut plebem alloquendo, tum inferiendo quedam, tum denique cohortando ad societatem concilij reducam. Nam postquam, ut dixi, fides una nobis est atque heres nostræ cognitione, præceptumq; legis in id omnibus partibus incumbit, ut in unam animam uniuersum concludat: quare subtili nimis etiam nimium exaristis. Illud quia ad uitam facultatemq; totius minimè attinet, alieniore animo ut sis inter uos, facere non debet: quod ego non eo dico, ut necesse uobis sit qualis est illa quaestio depacisci quic.

Etsi philosophi in multis scissis diuisi sunt, omnes tandem cum suis dicit et se philosophi.

quicquam in eam rem. potest enim concilij matetas afferari uobis illibata, ac per omnia societas atque coniunctio custodiri, eti aliqua ex parte levissime discordetis. Neque enim una uoluntas omnium in omnibus, neque singulare ingenium, consilia nostra diffringat. Itaque de nomine fides una esto, unica noticia, unum de Deo placitum. Quia autem de minimis ad subtilissimam rationem inter uos expendere libuerit, hic si diuersa opinione eritis, intus sunt continenda, arque arcans obseruanda. Vis amicitia in primis ac ueritatis fides, ipsa legis obseruatio, ne fluctuetur apud uos. Redite precor in pristinam gratiam, & complexum uerque pro se populo reddite uos, atq; demum lustratis animis inter uos cognoscite. Fit enim secundum inimicitas, ut sit amicitia iuxta undior, omni deposita simulata: mihi tranquillo dies & noctes curis absolutas adducite, quo sit aliqua lucis atq; adeò reliqua uite iucunditas. Ingemiscendum alias, & profundendis lacrymis indulgendum: ac ne sine modestia quidem uitæ spes adeunda. Nam quifiat ut animo bene firmo esse aut consilire mente queam & populo Dei, meis conseruus inquam, tam praua, tam exitiosa cōcertatione disiungit. Inde uero mæroris mei sumiam accipere. Dudum cum Nicomedie elem, constitueram in Orientem ad uos. Evidem iam bonâ partem eram uobiscum, quando felicitatem me hoc nuncium de cursu meo reuocauit auerut, ne oculi percipere cogerentur, quod neq; ad aures putalem admitti posse. Quare uiam milii sternit in Orientem concordia uestra, quam obstruimus importuna discordia facite ut polsitis & uos & plebes exultantes alpici, propt; locali amore & foedore gratias elegantes excello Deo reddere. Sic homo pius ecclœ pacem haec epistola procurabat, cui non solum fauens, sed uir examino dimittens etiam probus, ut q; est dictum, religiosus operam deuinixerat. A et erat quam ut quicquam possent literæ, malum omnino robustius, & tam decentantium rixa auctor, cum sceleratus impetus omnem prouinciam Orientis peruadebat. Hic inuidenter cuiusdam & maligni dæmonis ecclœ labor.

DE VITA CONSTANTINI IMPERATORIS, Liber tertius.

ITa genius ille peruersus, osor recti, ecclœ felicitatem praepavidia minime ferens, prociam temporis atque turbinem pacis, ciuilem tempestatem excitauit. Etsi non commisit ille Deo charissimus Imperator, ut eorum qua pertinent ad se, non satageret: quin contra quam ante paulo incepisset inclemencia duritasque tyrannidis omnia moliens, nullo aduersario, nullo hoste abicit inferior. Nam qui longè aberant ab eo qui solus est, ui & necelsitate inducos adstringebant iliorum deorum cultui qui nusquam sunt. Ille ^{Opponit Constantium 13} nullus esse penitus ostendens, ad huius intelligentiam qui esset appellabat. ^{rannis persecutoribus.} Hieronimis exhortendis de Christo cachinnum sustulisse non negat. Ille gloriatibus ea maxime cruce, totusq; erat in tutela eius quam sivebat impietas maledictis, familiam Christi diu exabant nulli uel lato uel foci relictis, in quos ille reduces conuehebat, infamauerant hi, uiros ille singulares imitandosque proponebat: bona publicabant, & fortunas euertebant hominum proborum; ille congiario cumulata restituivit curabat. Hi calumniati sunt aduersum episcopos, at eorum ille uititatem admirabilem honoribus, ipsos adeò consultis & tabulis omnino splendidiores esfecit. Hi